

Posudek vedoucího bakalářské práce Zuzany Šperlové s názvem „Visions and Missions in the Alternative Protein Industry: Perspectives of employees, directors, and investors“

Zuzana Šperlová předkládá k obhajobě bakalářskou práci, ve které se pomocí rozhovorů s aktéry věnuje velmi aktuálnímu tématu průmyslu výroby alternativního proteinu (PVAP) – tedy průmyslu výroby simulovaného masa. Práce pro mě byla unikátní v tom, že je to poprvé, kdy jsem studentku po celou dobu vedení ani jednou fyzicky nepotkal, což je dané tím, že působí mimo Prahu i Česko. Nutno říct ale, že to nepovažuji za mínus, protože spolupráce probíhala bez problémů – pravidelně, pro-aktivně a s viděním toho, jak vědění kolem tématu a práce samotné se kumuluje správným směrem. Práce je to svým způsobem specifická. Je na ní potřeba ocenit hned celou řadu klíčových aspektů.

Autorka jasně formuluje soudobý globální problém – pracuje s celou řadou aktuálních informací a dat z různých disciplín, včetně těch spíše přírodovědných. Množství použité a cizojazyčné literatury je skutečně velké a autorka prokazuje, že umí této literatuře porozumět. Umí zároveň dobře vypointovat relevanci – tzn. proč je třeba téma zkoumat. Přestože téma rámuje globálně, příliš nezkouzává k obecnému diskurzu o problému lidstva na zemi a naopak citlivě umí ukázat nerovnosti a ekonomické souvislosti spojené s konzumací masa, které jsou poměrně geopolitice a ekonomicko-ekologické historii dění ve světě. Někdy sice nereflektovaně pracuje s modernistickým slovníkem, který soudobá kritická antropologie opustila (např. dělení na rozvinuté a rozvojové země), ale většinou je k nerovnostem citlivá. Zároveň ale nereprodukuje klasickou „kritickou zápletku“ o tom, že globální sever je vinný, kdežto jih nevinný a ukazuje, že věci jsou složitější. Autorka dokáže ukázat, že přístupů k tématu je více – od těch radikálnějších (nerůst, ekofašismus), po ty, které uznávají soudobý ekonomický systém kapitalismu a hledají alternativy v jeho rámci spíše než proti němu. A dokáže se v této paletě přístupů i situovat a dobře ukázat, který segment jí zajímá a proč – technooptimisti, kteří se zaměřují spíše na změnu produktu než spotřebních návyků či celospolečenskou změnu. Zároveň ale dodává i kritickou debatu k technooptimismu. (str. 4) Její výzkumný design funguje – Šperlová si umí v tématu najít neprozkoumanou niku - mission-driven for-profit organisations v rámci širšího obratu firem k environmentální odpovědnosti spojeného s ESG či tzv. tyrkysovými organizacemi. Hluché místo si nachází i stran metodologie, když dokáže obhájit, proč právě kvalitativní výzkum je k jí zkoumanému problému vhodný: „*The qualitative approach through in-depth open question interviews is able to complement existing quantitative, survey-based information that exists about the needs of the alternative protein industry.*“ (5)

Hluché místa, které autorka ve výzkumu nachází, mají jasnou aplikovanou dimenzi. Z celé práce, ale i z interakce s autorkou je vidět velký, až angažovaný zájem o věc. Autorka se snaží prozkoumat ty oblasti, které samotný PVAP považuje za důležité a kam nevidí. Práce má v tomto smyslu spíše aplikovaný charakter či charakter obchodní antropologie (business anthropology): spíše než věda pro vědu jí mj. zajímají limity, které brání tomu, aby se PVAP více rozvíjel. Této povaze výzkumu jsou uzpůsobeny otázky, které autorka analyzuje i celkové rámování práce. Autorka svou pozici přiznává, reflektuje a v tomto smyslu se dobře situuje (str. 20). Právě díky jasné situovanosti považuji aplikovaný rozměr práce za přednost, přestože se s tím pojí i jisté nedostatky, o kterých pojednám níže.

Rád bych práci rovněž pochválil za kvalitní abstrakt, do kterého píše i závěry práce, stejně jako za popis metodologie i výběr 12 respondentů. Stejně tak samotná analýza je velmi kvalitní, dobře

strukturovaná, rozsáhlá a autorka si skutečně dává práci s tím, aby interpretovala řadu aspektů, které zkoumala u různých aktérů PVAP. Zájem o téma i kvalitní analýzu autorka potvrzuje i tím, že se jí daří tu a tam formulovat možný budoucí výzkum k tématu – jako je tomu např. na straně 26:

„Interestingly, there does not seem to be literature available on how being and becoming vegetarian or vegan shapes people’s career motivations and choices. This topic could be further explored in future research.“

Kromě těchto nesporných přínosů má práce nicméně i celou řadu problémových momentů. Zřejmě i díky celkovému aplikovanému charakteru práce a interdisciplinárnímu pojetí se autorce nedaří vždy kvalitně držet epistemologickou kontrolu pomocí antropologických konceptů nad prezentovaným materiálem. Je velká škoda, že autorka se více nevěnuje samotnému pojmu *mission*, který tvoří ústřední leitmotiv celé práce. Kde se to slovo vzalo v této souvislosti? Jaká je genealogie toho pojmu? Je to termín, který užívají i aktéři samotní, ekonomie jako věda nebo je to termín, který používá jen autorka? Jakou má souvislost termín s křesťanskými misemi, když se pracuje i s tzv. „angel“ stage? (str. 9) Je škoda, že autorka v tomto smyslu nepracuje více s antropologickou literaturou – např. z oblasti ekonomické antropologie. V některých aspektech tak práce zůstává analyticky nevyužita – to se týká například takových konceptů jakými jsou vize budoucnosti či růst, ale i např. konceptu *personal sacrifice*, který autorka zavádí bez širší diskuse jeho morálně-ekonomických souvislostí. Autorka například ukazuje, že existuje více tváří kapitalismu a že je třeba přestat ho vnímat jako nějakou homogenní hydru a spíše analyzovat jeho více podob, ale je škoda, že to samo explicitněji netematizuje – např. s pomocí Anny Tsing, která ukazuje, jak se věci stávají a přestávají být komoditami. Přeci jenom Šperlová zkoumá věci, které ještě nejsou komodity a větší antropologické konceptualizování by práci v tomto smyslu prospělo.

Ba co více, autorka se sice odvolává na STS, přestože spíše stroze než propracovaně, ale některé ze základních imperativů tohoto přístupu si autorka neosvojila. Jestliže STS v čele s Latourem ukazují složitosti, komplexity, multiplicity a to, že hledat monokausalitu v komplikovaném světě moc nejde, tak autorka se těchto postupů nedrží. Ba naopak – v práci se snaží až příliš jasně v duchu principu monokausalit rozlišovat mezi *mission-driven* a např. *entrepreneurial driven* a nenechává příliš prostoru pro rozmlžování, vícesměrnost, nekoherentnost v praxi toho, jak se věci dějí ve světě PVAP. V tomto smyslu je osvojení STS postupů ze strany autorky spíše krkolomné než funkční. Je zde rovněž otevřená otázka, zda je vhodnou metodou v tomto výzkumném designu pouze rozhovor – opět v duchu postupů STS, které si ve velkém osvojily spíše etnografické postupy. Jakým způsobem je možné rozlišit sebe-stylizaci od toho, jak se věci v PVAP dějí? Dokážu si představit, že málo který podnikatel v jakémkoli byznysu bude tvrdit, že ho zajímá výlučně a mnohdy i primárně profit a bude i v čase velkých debat kolem *corporate responsibility* mít tendenci hovořit spíše o „bohulibých“ důvodech. Mimo je škoda, že se autorka v závěru trochu více a explicitněji nevrací ke konceptuálním debatám a použité literatuře – sice čas od času při analýze samotné vstoupí do dialogu s existujícími teoriemi, ale v závěru by něco takového mlo být viděno ve větší míře. V neposlední řadě musím říct, že mě překvapila citační norma, která v závorkách kombinuje příjmení a číslo stránky bez uvedení roku vydání publikace – ale možná tento citační úzus jen neznám.

Přes všechny výše popsané nedostatky považuji práci za úspěšnou. Klady převažují negativa. Bakalářskou práci Zuzany Šperlové doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit mezi výborně a velmi dobře.

Otázky do diskuse

Je možné hovořit o Číně jako o zemi globálního severu jako činní autorka na straně 2?

Autorka v práci na straně 2 formuluje zajímavou otázku: „*Can meat consumption be decoupled from economic growth*“? Jaká je podle ní odpověď na ní a proč?

V rámci výzkumu autorka zjišťuje, že „*The participants did not talk about possible risks of the new technologies.*“ (str. 51) Jaké nezamýšlené důsledky, rizika a vedlejší efekty se podle autorky objevují či mohou objevit s růstem PVAP?

V Praze, 19. ledna 2024
Mgr. Bob Kuřík, Ph.D.